

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Сергія Івановича ВЕРГУНА
«Жандармські поліцейні управління залізниць України: організаційні
основи та регіональні аспекти діяльності (1868 - 1917 рр.)»^
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.01 - історія України**

Триваюча гібридна війна, окупація частини території військовими формуваннями РФ вимагають від підрозділів міністерства внутрішніх справ України високого професіоналізму, вміння протистояти наслідкам цих деструктивних явищ. Серед іншого - це й підтримання безпечних умов пересування громадян, особливо на залізничному транспорті, який, з одного боку, є одним із наймасовіших способів переміщення українців у закритому просторі, а з іншого - джерелом постійної терористичної загрози та ризиків. Відтак дисертація С. І. Вергуна, яка присвячена історії жандармських поліцейних управлінь на залізницях на теренах українських губерній Російської імперії та окупованих її військами Буковини та Галичини у роки Першої світової війни, є актуальною і своєчасною з наукового та практичного погляду.

Здобувач, спираючись на широкий комплекс джерел, уперше введений ним до наукового обігу, здійснив самостійне наукове дослідження, зумів реконструювати широке історичне полотно за обраною темою, виокремити й подати на тлі макропроцесів, що відбувалися в Російській імперії у бурхливу «пореформенну» добу, мікросвіт діяльності жандармерії на українських залізницях, показати її еволюцію та розширення повноважень під час Першої світової війни. Автор чітко виклав положення дисертації, які дозволили зробити серйозні висновки, підтверджені вагомою новизною та практичним значенням роботи. Підготовлена дисертація є своєрідним «маркерним дослідженням», на підставі якої можна вивчати історію силових структур, що функціонували на українських теренах у добу бездержавності.

У вступі С. І. Вергун поставив перед собою вмотивовані завдання, визначив предмет і об'єкт дослідження, окреслив територіальні та хронологічні

межі. Отже, предметом дослідження стала «організаційна структура, напрямки й особливості діяльності інституту транспортної жандармерії залізниць в Україні» (с. 6) «упродовж вересня - грудня 1868 р. по березень 1917 р.» (с. 6). Відповідно до поставленої мети, яка полягає у «спробі комплексно висвітлити організацію та регіональні аспекти діяльності транспортної жандармерії залізниць України (1868 - 1917 рр.)», поставлено низку логічно вмотивованих завдань. Їх реалізація зумовлює відповідну чітку структуру дисертації, яка цілком відповідає вимогам до подібних робіт й складається із трьох розділів, основної частини (9 параграфів), висновків, списку використаних джерел та літератури (на 57 сторінках). Дисертаційне дослідження є важливою СКЛАДОВОЮ планової теми відділу історії України XIX - початку XX ст. Інституту історії України Національної академії наук України «Міста України модерної доби (кінець XVIII - початок XX ст.): населення, господарство, культурне середовище, форми управління».

Не викликає сумнівів положення наукової новизни дисертації, оскільки дослідження функціонування інституту транспортної жандармерії залізниць України окресленого періоду уперше у вітчизняній історіографії стало предметом такого ґрунтовного дослідження. Дисертант, опрацювавши широку базу архівних джерел, провів комплексне дослідження становлення та розвитку жандармських поліцейних управлінь (далі. - ЖПУЗ) та підконтрольних їм відділень (далі. - ЖПВЗ) на залізницях України (зокрема встановив точні роки створення нових управлінь), визначив особливості кадрового забезпечення та джерела фінансування, проаналізував нормативно-правові документи, які змінювали повноваження жандармів. Особливу увагу автор приділив повноваженням відомства у період Першої світової війни (с. 6-7).

Перший розділ присвячено аналізу історіографії та джерельної бази дослідження. Комплекс проаналізованих автором досліджень включає значний масив напрацювань українських та зарубіжних дослідників, та відповідно до загальноприйнятої періодизації хронологічно поділяється на три основні періоди: дорадянський, радянський та сучасний. С. І. Вергун використав ще

один цікавий підхід до класифікації історіографії, виокремивши роботи методологічного, фонового, тематичного та спеціального характеру (с. 11). Характеризуючи праці першого, скажімо так, імперського періоду, дисертант справедливо зауважує, що ті мали офіційний характер, тому основна цінність зазначених робіт полягає у наявності документального фактажу. Оцінюючи значимість наукового доробку вчених радянського періоду, автор відзначив появу низки фундаментальних досліджень, що розкрили важливість жандармсько-поліційних органів в системі органів самодержавної влади, їхньої ролі у забезпеченні безпеки інститутів держави тощо (с. 18-19).

Беззаперечним позитивом роботи С. І. Вергуна є використання широкого комплексу джерельних матеріалів, зокрема опрацювання 25-ти фондів Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, що безпосередньо присвячені діяльності структурних підрозділів транспортної жандармерії залізниць. Автор також опрацював друге та третє видання Повного зібрання законів Російської імперії, виокремивши ті закони, що регулювали становлення та функціонування ЖПУЗ та ЖПВЗ саме на залізницях України. Серед опрацьованих джерел в окрему групу автор виокремив підзаконні нормативно-правові акти Департаменту поліції, в яких поряд із регламентацією діяльності поліційних інститутів, визначались повноваження та функції жандармів. Комплексний аналіз виявлених джерел дозволив дисертанту визначити етапи становлення та розвитку інституту транспортної жандармерії на залізницях України, розкрити регіональні аспекти діяльності, зокрема зміни кількості кадрового складу в умовах мобілізації.

У другому розділі С. І. Вергун показав нерозривність становлення та діяльності транспортної жандармерії залізниць України як складову системи жандармсько-поліційних органів в Російській імперії, органів політичної поліції, який припав на добу «Великих реформ» 60 • 70-х рр. XIX ст. У параграфі 2.1. висвітлено етапи становлення жандармерії вцілому в Європі та Російській імперії, а також транспортної жандармерії на тогочасних українських залізницях. Дисертант встановив точні дати початку

функціонування перших ЖПУЗ, виявив риси та суть реорганізації ЖПУЗ, створення нових структурних підрозділів на залізницях України. Параграф 2.2. присвячено аналізу еволюції нормативно-правової бази, що регулювала діяльність ЖПУЗ. Автор виділив етапи формування правової бази, зазначивши, що основний етап комплексної розробки законодавства щодо діяльності транспортної жандармерії залізниць припав на 1867 - 1907 рр.. У параграфі 2.3. розглянуто структурні та регіональні організації, їх кадрове забезпечення. Дисертант проаналізував динаміку кадрового складу ЖПУЗ України, віросповідання офіцерського складу, освітні, фізичні та морально-психологічні вимоги до різних посадових осіб ЖПУЗ. Цікавим сюжетом є висвітлення корупційної діяльності посадовців (с. 92-93) чи мотиваційної складової переходу військових на службу до ОКЖ (с. 97-100). Автор виокремив п'ять етапів становлення та розвитку системи жандармсько-поліційних органів Російської імперії, а відтак і українських земель.

Третій розділ присвячено характеристиці напрямів діяльності, зокрема розкрито боротьбу жандармів з революційним та українським національним рухом. У параграфі 3.1. досліджено функціонування підрозділів спеціального призначення (високомобільні загони швидкого реагування на залізницях, кінологічна служба, філерська служба) у системі транспортної жандармерії. Висвітлюється діяльність агентури ЖПВЗ (с.118-120). Вперше показано процес створення та функціонування кінологічної служби при Київському ЖПУЗ, що стала однією із перших у Російській імперії (с. 123). Серед іншого, у параграфі 3.4. С. І. Вергун дослідив особливості діяльності ЖПУЗ у роки Першої світової війни, зокрема звернув увагу на роль жандармів під час евакуації біженців із зони дії Південно-Західного фронту, визначив становлення російської імперської правоохоронної системи на тимчасово окупованих територія Західної України. Дисертантом встановлено також роль військовослужбовців транспортної жандармерії в організації безпеки пересування військових і цивільних потягів, перевезення ними військових вантажів та безперебійного

функціонування важливих центрів залізничного сполучення, вузлових станцій воєнного стратегічного значення.

Загалом, рецензоване дослідження є першим комплексним, цілісним і зрілим науковим дослідженням із окресленої тематики, гідним стати прикладом для робіт подібного характеру. Висновки дисертації достатньо обґрунтовані та цілком відповідають поставленій меті та завданням. При написанні дисертації автор дотримався усіх вимог оформлення затверджених ДАК України, робота написана грамотним науковим стилем.

На тлі вказаних позитивів вважаємо за доцільне висловити зауваження, звернути увагу на окремі неточності та недоліки:

- у другому розділі подано надто широкий екскурс становлення жандармерії у Європі та в Російській імперії, який можна було виділити в окрему структурну одиницю дослідження;
- у третьому розділі, в сюжеті присвяченому біженцям помилково зазначено, що Особлива нарада з улаштування біженців була спеціалізованим відділом МВС. Насправді, вона була п'ятою у системі особливих нарад, створених для керівництва економічним життям Російської імперії у роки Першої світової війни;
- варто звернути увагу на переклади текстів з російської на українську мову з метою уникнення русизмів, калькових висловів;
- в окремих випадках у тексті трапляються завеликі абзаци, які доцільно зменшити, як і окремі речення, у яких, через словесну переобтяженість важко вловити головну думку.

Проте зазначені зауваження не впливають на кінцеві результати дослідження та отримані авторські узагальнення й висновки.

Таким чином, робота відзначається актуальністю, новизною, комплексним характером, чіткою архітектонікою, а її положення та висновки є суттєвим внеском у якісне збільшення наукового знання.

Зміст автореферату відтворює основні положення дисертації, написано фахово з погляду використання наукового стилю, грамотно, а сам виклад

матеріалу йде логічно та послідовно з чіткою аргументацією положень та висновків. Положення й висновки дисертаційного дослідження пройшли апробацію на засіданнях відділу історії України XIX - початку XX ст. Інституту історії України Національної академії наук України; результати дослідження були оприлюднені на 7-ми міжнародних та 6-ти всеукраїнських конференціях. Основні положення та результати роботи відображено у семи наукових статтях, визначених переліком ДАК МОН України.

Наукова робота є цілком самостійною та оригінальною працею, в якій дисертант значною мірою проявив аналітичні вміння й довів здатність самостійно вирішувати наукові завдання.

Таким чином, за науковим рівнем, новизною постановки проблеми і вирішення завдань, обґрунтованістю положень та висновків, практичним значенням, дисертаційне дослідження Вергуна Сергія Івановича «Жандармські поліцейські управління залізниць України: організаційні основи та регіональні аспекти діяльності (1868 - 1917 рр.)» відповідає вимогам ДАК України, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

**Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії і культурології
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова**

Л. М. Жванко

«Підпис Л.М.Жванко засвідчую»

**Начальник відділу кадрів
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова**

О. Б. Кайданник